

2025-03-01

Kunskapscentrum för sexuell hälsa

Rapport för pilotprojektet SRHR på SiS Brättegården

2023–2024

Datum: 2025-03-01

Dokumentnamn: Slutrapport pilotprojekt SRHR på SiS Brättegården

Kontaktperson: Tanya Charif, Regionhälsan, Expertenheter

Telefon: 0761-489966

E-post: tanya.charif@vgregion.se

Innehåll

Inledning	5
Uppdraget.....	5
Projektledningsgrupp:.....	6
Syfte	7
Disposition	7
Bakgrund	7
Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) bland unga inom statlig tvångsvård	7
Pilotverksamheter	8
SiS ungdomshem Brättegården.....	8
Vården och behandling inom ungdomsvården.....	8
Hälsa- och sjukvård inom ungdomsvården	9
Skola inom SiS ungdomsvård	9
UM Vänersborg	9
SMC Pilen	10
Resultat	11
Delmål 1.....	11
Planering	11
Genomförande.....	12
Lärdomar.....	12
Delmål 2	14
SEXIT	14
Genomförande.....	15

Lärdomar.....	16
Delmål 3	16
Delmål 4	17
Första steget: Grundläggande utbildning i SRHR	18
Andra steget: Två fördjupande utbildningsdagar om sexuellt våld, trauma och samtalsmetoder	19
Lärdomar.....	20
Delmål 5.....	21
Genomförande.....	22
Samverkansmodell.....	23
1. Verksamhetsutveckling och övergripande mål- och kvalitetsuppföljning	23
2. Samverkan kring vård för individer	24
Samverkan med specialistmottagning med fokus på SRHR som ligger utanför UM/MUM:s uppdrag	24
3. Främjande och förebyggande gruppinsatser i skolan	25
4. Kompetensutveckling	25
Webbutbildning SRHR	25
Utbildningsinsatser inom SRHR.....	25
SEXIT	26
Vägledande frågor vid inventering av kompetensbehov:.....	26
Översiktsbild	26
Fortsättningen	27
Referenser	28

Inledning

Alla ungdomar i Västra Götalandsregionen (VGR) har rätt till sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) avseende information, vård och behandling. Det gäller även för ungdomar som vårdas på Statens institutionsstyrelse (SiS) särskilda ungdomshem – en målgrupp som enligt studier ofta förbises.

Efter att forskning, myndighetsrapporter och vittnesmål från många barn och unga visat på allvarliga brister i samhällsvården för unga, tillsatte regeringen 2021 en särskild utredare med uppdrag att se över och föreslå åtgärder för hur kvaliteten i hälso- och sjukvård kan öka när barn och unga placeras i samhällsvård. Regeringens uppdrag resulterade i utredningen För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66) som publicerades i november 2023. Med samhällsvård menas familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende (HVB), inklusive särskilda ungdomshem (SiS). Uppdraget för särskilda ungdomshem beskrivs som att staten tagit på sig ett eget ansvar för att utföra en del av samhällets vård av barn och unga inom socialtjänsten. I denna rapport benämns dessa som SiS ungdomshem.

Det framgår också av utredningen att förebyggande arbete inom SRHR-området i större utsträckning behöver komma placerade barn och unga till del. Stöd, vård och information om bland annat preventivmedel, sexuella rättigheter och könssjukdomar för att förebygga hälsoproblem ska vara tillgängligt för barn och unga i samhällsvård.

Utredningen har analyserat förutsättningarna för hälso- och sjukvård till barn och unga som är placerade på SiS ungdomshem. Utredningen framhåller att arbetssätt, metoder och organisation inom hälso- och sjukvården och former för samverkan mellan hälso- och sjukvården och socialtjänsten behöver utvecklas för att placerade barn och unga ska ha en likvärdig tillgång till god och jämlik hälso- och sjukvård.

Uppdraget

Sommaren 2023 gav Regionhälsans områdeschef Britt Tallhage Kunskapscentrum för sexuell hälsa i uppdrag att inleda ett samarbete med SiS gällande behovet att tillgodose vård, stöd och behandling gällande SRHR för unga placerade på SiS ungdomshem. Bakgrunden till detta var en förfrågan från Malin Östling, dåvarande ungdomsvårdsdirektör för SiS, om ett tätare samarbete mellan SiS och VGR avseende ökad tillgänglig hälso- och sjukvård för SiS-placerade ungdomar, där SRHR-relaterad vård och

kunskap är en del. Kunskapscentrum för sexuell hälsa (KSH) som är en expert- och utvecklingsenhet i VGR fick uppdraget att samordna samverkansprojektet med SiS. Samarbetet inleddes sommaren 2023 med att kartlägga hur det befintliga samarbetet mellan VGR och SiS kring SRHR såg ut, samt inventera kompetens, rutiner och material som redan finns inom SiS. Projektledningsgruppen består av representanter från utvecklingsenheter inom både SiS och VGR, se listan nedan.

Inventeringen visade att arbetssätt och kompetens skiljde sig mellan SiS-hemmen, varför projektgruppen beslutade sig för att börja med ett pilotprojekt på ett av ungdomshemmen i Västra Götaland. Ungdomshemmet Brättegården valdes ut som pilotverksamhet då de visade på hög motivation och engagemang i frågorna. Dessutom fanns en genomarbetad SRHR-undervisning redan på plats inom skolan. Insatserna inom ramen för piloten på Brättegården har utgått från ungdomshemshemmets behov och främst riktat sig till personal, som i sitt arbete ska tillgodose ungdomarnas behov av SRHR-relaterat stöd, vård och behandling. Samarbetet med SiS ungdomshem Brättegården inleddes med framtagande av en projektplan samt en överenskommelse om att genomföra pilotprojektet. Projektplanen omfattar bland annat en beskrivning av målsättningar och av genomförandet av insatser för att uppnå dessa. Dessa utgör även ramen för resultatdelen i denna slutrapport.

Projektledningsgrupp:

VGR – Regionhälsan

- Tanya Charif, utvecklingsledare, Kunskapscentrum för sexuell hälsa (KSH)
- Eva Rundberg, utvecklingsledare, Kunskapscentrum för sexuell hälsa (KSH)
- Erika Kaspersson, verksamhetsutvecklare, Ungdomsmottagning Västra Götaland

SiS – ungdomsvårdsavdelningen

- Johan Svensson, verksamhetsutvecklare, Sektionen för skola
- Sara Olander, verksamhetsutvecklare, Sektionen för hälso- och sjukvård

Syfte

Pilotprojektet har flera syften, dels öka kompetensen hos personalen och få till arbetsrutiner som ger ungdomarna ökad tillgång till SRHR-relaterad vård och kunskap, dels att med hjälp av utvärdering av insatserna ta fram en samverkansmodell som kan ligga till grund för fortsatt samarbete och implementeringsarbete med resterande ungdomshem i Västra Götaland.

Disposition

Den första delen av denna slutrapport består av bakgrund, presentation av pilotverksamheterna samt en aktivitetsplan för samtliga aktiviteter som genomförts inom projektet. I den andra delen presenteras resultaten av alla insatser med beskrivningar av genomförande, måluppfyllelse och lärdomar. Rapporten avslutas med en presentation av en samverkansmodell som kommer att ligga till grund för det fortsatta samarbetet mellan VGR och SiS.

Bakgrund

Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) bland unga inom statlig tvångsvård

Folkhälsomyndighetens nationella handlingsplan för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) publicerades sommaren 2023 och syftar till att stötta kommuner, regioner, civilsamhället, akademin och statliga myndigheter i arbetet med SRHR. Några av de prioriterade grupperna i handlingsplanen är personer med svaga socioekonomiska förutsättningar, personer med erfarenhet av migration och/eller rasism, personer med funktionsnedsättning, hbtqi-personer samt unga och unga vuxna. Många ungdomar placerade på SiS ungdomshem tillhör en eller flera av de prioriterade målgrupperna i handlingsplanen. Ett par åtgärdsförslag involverar SiS som aktör och dessa handlar om att ta fram kunskap om möjligheter och hinder för unga att göra informerade val om sin sexuella och reproduktiva hälsa och om att behov av preventivmedelsrådgivning tillgodoses. SiS omnämns också som aktör när det gäller att ta fram kunskap om menstruell hälsa utifrån ett livscykelperspektiv.

Folkhälsomyndigheten konstaterade i en undersökning 2018 att de vanligaste bakgrundsfaktorerna för ungdomar placerade inom samhällsvård är tidigare erfarenhet av sexuella övergrepp, droganvändning, våld och omsorgssvikt (Folkhälsomyndigheten 2018). De unga och unga vuxna inom statlig institutionsvård som deltog i undersökningen har hög ohälsa inom SRHR-området. Det är också vanligt med erfarenhet av psykisk ohälsa, diskriminering, sex mot ersättning, sex under påverkan av droger samt erfarenhet av abort, klamydia och hepatit C. Forskning visar också att ungdomar som vårdas i statlig tvångsvård kan behöva extra stöd kring frågor som rör just sexualitet och att det finns ett större sexuellt risktagande i gruppen. Oskyddat sex med risk för könssjukdomar och erfarenheter av graviditet är mycket vanligare. Studier visar också att både unga tjejer och killar i gruppen har erfarenhet av sexuella övergrepp i högre grad än sina jämnåriga (Schindele & Lindroth 2021).

Kompetenshöjning bland personal pekas ut som en av de viktiga och kritiska åtgärderna för att stärka de sexuella och reproduktiva rättigheterna för unga i statlig tvångsvård. När kompetens saknas tvingas personal att utgå från egna normer och värderingar kring sexualitet, vilket kan leda till ett fördomsfullt eller diskriminerande bemötande (ibid.)

Pilotverksamheter

SiS ungdomshem Brättegården

SiS ungdomshem Brättegården är ett ungdomshem i Västra Götaland med 32 platser för icke skolpliktiga flickor. Totalt arbetar ungefär 120 medarbetare på SiS Brättegården och majoriteten av dessa är behandlingspersonal. Annan personal är sjuksköterska, behandlingssekreterare, psykolog, lärare, rektor och enhetschef. Personalen på Brättegården har utbildats inom Traumamedveten omsorg (TMO) och genomför regelbunden handledning utifrån modellen. Skolan på SiS Brättegården har arbetat fram ett upplägg kring sexualundervisningen som inkluderar alltifrån mänskliga rättigheter till anatomi.

Vården och behandling inom ungdomsvården

Vård och behandling på SiS ungdomshem ska alltid utgå från de enskilda ungdomarnas behov. *Mottagning och behovsbedömning* handlar om att avbryta kriminalitet, missbruk och annat social nedbrytande beteende, stabilisera ungdomens situation och mående samt bedöma ungdomens behov av fortsatta insatser. *Behandlingsplacering*, som är att erbjuda

behandling utifrån barns och ungdomars individuella behov och socialtjänstens planer och uppdrag till SiS. Behandlingsavdelningarna är läsbara eller öppna.

Hälso- och sjukvård inom ungdomsvården

Ungdomar på SiS särskilda ungdomshem har ofta hälsoproblem. För att vården hos SiS ska bli framgångsrik är det viktigt att samordna hälso- och sjukvårdsinsatserna med insatserna riktade mot orsaken till placeringen. Ungdomshemmen har tillgång till läkare, sjuksköterska och psykolog samt elevhälsa som är kopplat till skolverksamheten.

Skola inom SiS ungdomsvård

Skolan spelar en central roll inom SiS ungdomsvård. Alla SiS ungdomshem har en skola med behöriga lärare, elevhälsa, studie- och yrkesvägledare och andra viktiga stödfunktioner. Skolan leds av en rektor som samordnar det pedagogiska arbetet. SiS skola regleras i skollag, läroplaner och övriga skolförfattningar. På så sätt är den som vilken skola som helst. Samtidigt är skolan hos SiS en skola med ovanliga förutsättningar där en majoritet av ungdomarna hos SiS har minst en neuropsykiatrisk diagnos. Ungdomar som kommer till SiS har olika utbildningsnivåer, och majoriteten har stora brister i sin skolgång.

UM Vänersborg

Ungdomsmottagningen (UM) är ett komplement till övrig hälso- och sjukvård och övrigt hälsofrämjande och förebyggande arbete.

Ungdomsmottagningen har till uppgift att på den unges uppdrag förmedla kunskap, ge information, stöd och behandling/tidiga insatser inom området sexuell, reproduktiv, psykisk och psykosocial hälsa. Verksamheten vid ungdomsmottagning ska utgå från lokala förutsättningar och ungdomars behov och ha ett normkritiskt förhållningssätt. Besök på UM är frivilliga och ungdomar uppmuntras att söka själva. Alla unga under 25 år är välkomna.

UM tar emot unga både individuellt och i grupp. Minst en gång under högstadietiden ska alla elever få möjlighet att göra ”klassbesök” för att få information om UM och vad de kan få hjälp med där. I samband med det kan ungdomarna aktivt få möjlighet att diskutera olika ämnen inom sexuell och reproduktiv hälsa, levnadsvanor samt psykisk hälsa. Besök i gymnasieskolor sker utifrån prioritering i syfte att nå grupper som i mindre utsträckning söker UM självmant såsom killar unga män, personer med

migrationserfarenheter, hbtqi-personer, socioekonomiskt utsatta och personer med funktionsvariationer.

SMC Pilen

SMC Pilen är en specialiserad lågröskelverksamhet inom Regionhälsan Sexualmedicinskt centrum (SMC) som riktar sig till sexuellt riskutsatta personer oavsett könsidentitet från 13 år. Majoriteten har erfarenheter av att ha varit utsatta för sexuellt våld till exempel våldtäkt, grooming, exploatering, prostitution och människohandel för sexuella ändamål. SMC Pilen erbjuder STI-provtagning, preventivmedels- och abortrådgivning, vaccination mot hepatit B, kartläggning av pågående riskutsatthet och samtalsstöd med fokus på sexuell riskutsatthet och erfarenhet av sexuellt våld. Enheten arbetar utifrån traumamedveten omsorg (TMO), har en hållande struktur i patientärenden och erbjuder stabiliserande och psykoeduktiva insatser såväl som krishantering och samtal kring kropp och sexualitet kopplat till erfarenheter av sexuellt trauma. Omhändertagandet på SMC Pilen innefattar också utbyggd samverkan kring patienter tillsammans med beroendevård, psykiatri, socialtjänst och polis kring komplex problematik med alkohol och drogmissbruk, samsjuklighet och kopplingar/utsatthet av kriminella personer och nätverk.

Enheten ingår i nationella och regionala samverkansnätverk tillsammans med bland annat regionskoordinatorer, polis, migrations- och åklagarmyndighet under ledning av Jämställdhetsmyndigheten och Länsstyrelsen i VGR kring frågor som rör sexuell exploatering, prostitution och människohandel för sexuella ändamål. SMC Pilen har också forskning kring vård i samband med sexuell riskutsatthet och sexuellt våld kopplat till verksamheten samt har påbörjat samverkan med EU finansierade projektet UngÖst kring målgruppen tjejer i gängkriminalitet. Personalen på SMC Pilen är barnmorskor med vidareutbildning inom psykoterapi, traumabehandling och sexologi.

Resultat

Nedan följer beskrivningar av måluppfyllelse och genomförande av samtliga insatser inom pilotprojektet. Beskrivningarna är baserade på utvärderingsenkäter efter samtliga utbildningsinsatser och utvärderande samtal med nyckelpersoner från involverande verksamheter. Beskrivning av insatsernas genomförande och måluppfyllelse följer aktivitetsplanens struktur och inleds med varje delmål.

Delmål 1

<i>Etablerad samverkan för främjande och förebyggande insatser mellan UM Vänersborg och SiS ungdomshem Brättegården</i>			
Aktivitet	Ansvar genomförande	Tidsplan	Indikator/ utvärdering
1.1 Skolbesök av UM Vänersborg på SiS ungdomshem Brättegårdens skola	UM Vänersborg och SiS ungdomshem Brättegården	2 - 4 tillfällen genomförda fram till hösten 2024.	Antalet skolbesök

Planering

Det har sedan tidigare funnits en samverkan mellan Brättegården och UM Vänersborg. Samverkan har inte varit särskilt strukturerad men UM har utfört skolbesök på ungdomshemmet och tagit emot individuella besök på UM med ungdomar boende på Brättegården. Personalen på UM och Brättegården hade därför god kännedom om varandra.

Avsikten var nu att formalisera och skapa en struktur för samverkan mellan UM och Brättegården där det skulle planeras för minst 4 skolbesök/läsår på Brättegården. Målsättningen var att så många unga som möjligt skulle få träffa personal från ungdomsmottagningen.

Tre kontaktpersoner på UM Vänersborg utsågs, två barnmorskor och en kurator. Brättegården har en etablerad och fungerande sexualundervisning med två ansvariga pedagoger, de utsågs till kontaktpersoner för UM Vänersborg

Två planeringsmöten och ett utvärderingsmöte bokades in. Det har också beslutats att UM gör utskick angående inplanering av skolbesök i samband med att utskick görs till andra skolor varje höst.

Kontaktpersoner för UM har även deltagit på utbildningsdagarna som anordnats för personalen på Brättegården. Det har upplevts positivt av båda parter.

Genomförande

UM har genomfört två skolbesök på SiS Brättegården under våren 2024 och två under hösten 2024. De har träffat 2–3 grupper varje gång, 30–40 min per grupp. Några av grupperna hade sett klassbesöksfilmen, som är en informationsfilm om ungdomsmottagningen, innan besöket. Den är en halvtimme lång men upplevdes som lite för lång av ungdomarna.

Första besöket varje termin genomfördes ett ”vanligt” klassbesöksupplägg med information om UM och diskussion utifrån frågeställningar som kändes aktuella för gruppen.

Inför andra gången formulerade pedagogerna på Brättegården olika fallbeskrivningar som man utgick ifrån under besöket. Fallbeskrivningarna skickades till UM inför besöket. Det upplevdes som ett mycket bra upplägg. Ungdomarna pratade och var delaktiga i diskussionerna.

Lärdomar

Det är viktigt att planeringen görs tillsammans mellan UM och SiS och eventuella förändringar bör göras i tid. Flexibilitet är viktigt, men vissa ramar bör vara bestämda tillsammans.

Det ska alltid vara två personer från UM. Detta för att kunna fånga upp behov och samtidigt hålla i strukturen. Pedagogerna behöver samarbeta med behandlingspersonalen kring skolbesöken.

Behandlingspersonal från ungdomshemmet bör vara med på träffarna om något inträffar som behöver omhändertas. Dessutom ska en del ungdomar i enlighet med sin vårdplan alltid ha personal i sin närhet. En annan aspekt är säkerheten för personalen från UM då risken att utsättas för verbalt och icke-verbalt våld inte kan uteslutas. Däremot framkom det att en del flickor hade svårt att ställa frågor när manlig personal var närvarande.

En fungerande undervisning i kunskapsområdet *Sexualitet, samtycke och relationer* på ungdomshemmet är en viktig förutsättning för att få ut bästa möjliga effekt av de skolinsatser som UM kan ge. Det är bra om

ungdomshemmet har förberett sådant som ungdomarna kan syssla med under besöket, t.ex. att måla och pyssla.

Tips på förberedande planeringspunkter mellan UM och SiS:

- Antal ungdomar i gruppen
- Ålder och kön
- Är det samma ungdomar som sist? Hur många nya?
- Utåtagerande ungdomar – hantering
- Migrationserfarenhet och tolkbehov
- Kunskapsnivå
- Aktuella problem/frågor i gruppen
- Att teknik och lokal är förberedda
- Koncentrationsförmåga? Andra kognitiva svårigheter?
- Andra behov?

Förslag på upplägg:

- Skicka klassbesöksfilmen innan
- Be om att få frågor eller case innan
- Ge kort information om UM
- Utgå antingen ifrån case eller för gruppen aktuella frågor såsom mens, mödomshinna, abort, preventivmedel.
- Anpassa utifrån grupp och kunskapsnivå

Tänk på att:

- Kunskapsnivån generellt är låg hos unga på SiS
- Sänka ambitionsnivån och inte försöka omfatta för mycket
- Många unga på SiS har levt med våld- och riskutsatthet
- Det inte går att räkna med närvaro. De unga har ofta annat inplanerat eller uteblir för att de inte mår bra.
- Om man jobbar med case så behöver de förnyas och anpassas efter gruppen samt även ta upp positiva aspekter av SRHR

Delmål 2

Alla ungdomar vid SiS ungdomshem Brättegården ska erbjudas SEXIT-samtal

Aktivitet	Ansvar genomförande	Tidsplan	Indikator/ utvärdering
2.1 Planering och genomförande av utbildningsdag i SEXIT för alla SiS ungdomshem i VG.	KSH SiS Ungdomsvård	Utbildningsdagen är planerad till den 15 januari 2024	Utbildning genomförd
2.2 Ett urval av medarbetare på SiS ungdomshem Brättegården deltar på utbildning i SEXIT.	SiS ungdomshem Brättegården	Utbildningsdagen är planerad till den 15 januari 2024	Antalet närvarande deltagare samt utvärdering av utbildningsdagen
2.3 SEXIT-samtal erbjuds samtliga ungdomar under placeringstiden på SiS ungdomshem Brättegården.	SiS ungdomshem Brättegården	Rutin finns på plats under 2024	Antal SEXIT-samtal Rutin framtagna

SEXIT

SEXIT är en metod som ger underlag för samtal och syftar till att unga som är sexuellt risktagande eller utsatta och/eller personer med erfarenhet av våld, ska identifieras och erbjudas relevant vård och stöd. SEXIT består av en förberedande utbildningsdag, ett frågeformulär och en handbok som används som ett verktyg för att på ett standardiserat sätt ställa viktiga och ibland känsliga frågor i mötet.

Genomförande

Hälso- och sjukvårdspersonal, främst sjuksköterskor, på fem SiS Ungdomshem i Västra Götaland deltog på utbildningsdagen i januari. Utvärderingen efter utbildningsdagen visade att alla var nöjda eller mycket nöjda med utbildningen. Alla var mycket nöjda eller nöjda med innehållet och det var 90 procent (9 av 10) som svarade att de kände sig trygga att börja arbeta med SEXIT efter utbildningsdagen. Kommentarer som framkom i utvärderingen, även på det senare uppföljningsmötet, var: *“SiS situationen är speciell”* och *“Behöver justeras lite utifrån att våra pojkar är tvångsvårdade”*.

Vid första uppföljningsmötet upplevde personal som startat med SEXIT att metoden fungerat bra och öppnade upp för samtal på ett annat sätt än tidigare. Även att ungdomen snabbt fått kontakt med UM och/eller SMC Pilen efter samtal. Målsättning är alla ungdomar vid SiS ungdomshem i Västra Götaland ska erbjudas SEXIT-samtal.

Första uppföljningstillfället efter utbildningen var den 21 mars. Två enheter deltog. En av dem har kommit igång och har använt SEXIT några gånger, samt har kontaktat SMC Pilen angående en ungdom. Den andra enheten har använt SEXIT en gång, då även språkstöd användes. Frågor som uppkom var om psykolog kunde använda SEXIT-metoden, då det finns det fler psykologer än sjuksköterskor just där, och att många av frågorna genererar samtalskontakt. Diskussion fördes runt dokumentation då det fanns tveksamheter till att scanna in SEXIT-formuläret i journal (vilket inte är den vanliga rutinen vid användning av SEXIT). Även diskussion om när i tid, eller om det ska utföras under utredning när mottagning och behovsbedömning sker, på mottagning för behovsbedömning (MBB).

Två sjuksköterskor från Brättegården deltog på utbildningsdagen och har kommit i gång med arbetet. Även en tredje sjuksköterska på Brättegården använder SEXIT. Initialt ingick att använda i inskrivningsrutinen, men efter modifiering så ges kort information vid det tillfället och ett senare möte används för att fylla i formuläret, med efterföljande samtal vid behov. Alla nyinskrivna unga ska erbjudas ett SEXIT-samtal. Det är vid detta rapportskrivande fyra genomförda SEXIT-samtal och det är tre ungdomar som har tackat nej till SEXIT. Det finns framtagna rutiner runt dokumentation, formuläret scannas in och dokumenteras under sökord elevhälsojournal. Sjuksköterskorna tycker att de är rätt personalgrupp att använda SEXIT och att det är relevant för deras målgrupp. Vid behov, och med ungdomens tillåtelse, kan till exempel psykolog informeras om vad som framkommit av SEXIT-samtalet.

Det kommer att finnas möjlighet att fler (ny) personal går SEXIT-utbildningen på de ordinarie utbildningstillfällena eller, om det finns önskemål från många, särskilt anordnade utbildningstillfällen för SiS-personal. I slutet av projekttiden uppkom diskussion kring hur viktig information om ungdomen tas hand om och hur den förs in i behandlingsteam.

Lärdomar

Sjuksköterskorna tycker att de är rätt personalgrupp att använda SEXIT och att det är relevant för deras målgrupp. Vid behov, och med ungdomens tillåtelse, kan till exempel psykolog informeras om vad som kommit fram.

På frågorna om att ha utsatt andra för olika typer av våld uppger personalen att det blir komplicerat när ungdomen, som till exempel är på SiS i väntan på rättegång, skall svara; ”De vill inte erkänna mer än det som de är åtalade för”. Andra kommentarer som framkom i utvärderingen efter SEXIT utbildningsdag och även på det senare uppföljningsmötet, var: ”SiS situationen är speciell” och ”Behöver justeras lite utefter att våra pojkar är tvångsvårdade”.

Personal på SiS ungdomshem som arbetat med SEXIT tycker att metoden fungerat bra och öppnat upp för samtal om sexuell utsatthet och våldserfarenhet.

Delmål 3

SiS ungdomshem Brättegården har ett strukturerat samarbete med UM Vänersborg och SMC Pilen kring ungas individuella vårdbehov

Aktivitet	Ansvar genomförande	Tidsplan	Indikator/ utvärdering
3.1 Återkommande samverkansmöten mellan UM Vänersborg och SiS ungdomshem Brättegården	UM Vänersborg och SiS ungdomshem Brättegården	1–2 ggr per termin från hösten 2023 till hösten 2024.	Antalet tillfällen för avstämning Utfall: Minst två tillfällen
3.2 SMC Pilen erbjuder digitalt konsultationstillfälle för personal på SiS	SMC Pilen	Under hösten 2024	Antalet tillfällen

ungdomshem Brättegården (utöver konsultation och patienthänvisning vid behov inom ramen för ordinarie uppdrag)	SiS ungdomshem Brättegården		
--	-----------------------------	--	--

Under projekttiden har SiS ungdomshem Brättegården kontaktat SMC Pilen vid flera tillfällen för konsultation rörande ungdomar som är placerade då de behövt rådgivning kring vårdbehov och hantering av ungas traumareaktioner. SiS ungdomshem Brättegården beskriver att konsultationen varit hjälpsam på flera sätt. Rådgivningen har både lett till att stärka personalens förmåga att stötta ungdomarna på hemmaplan och till att hänvisa ungdomarna till SMC Pilen för vård och stöd.

Ungdomsmottagningen i Vänersborg har haft samverkansmöten med SiS Brättegården i flera syften. Dels för att få ökad kännedom om varandra, dels för att hitta samarbetsätt gällande information och sekretess när ungdomar från SiS Brättegården söker vård hos UM. Under tiden som samarbetet pågått har besökarantalet stigit. Verksamheterna uppger att samarbetet fungerat väl och målsättningen är att samarbetet fortskrider efter projekttiden.

Delmål 4

Samtliga medarbetare på SiS ungdomshem Brättegården har kunskap om SRHR och kan använda kunskapen i sitt arbete.

Aktivitet	Ansvar genomförande	Tidsplan	Indikator/ utvärdering
4.1 Samtliga medarbetare vid SiS ungdomshem Brättegården genomför SiS webbutbildning SRHR	SiS ungdomshem Brättegården	Pågår under våren 2024 och fortsätter under hösten	Antalet medarbetare som genomfört utbildning

4.2 KSH och SMC Pilen håller två utbildningsdagar i SRHR. Den första är fysisk och den andra är digital.	KSH SMC Pilen SiS Ungdomsvård	Under våren/sommaren 2024	Utbildning genomförd
4.3 Ett urval av personal vid SiS ungdomshem Brättegården deltar i två utbildningsdagar om SRHR som hålls av KSH	SiS ungdomshem Brättegården SiS Ungdomsvård	Under våren/sommaren 2024	Antalet deltagare vid utbildningstillfällen samt utvärdering av utbildningsdag

Första steget: Grundläggande utbildning i SRHR

Planen för kunskapshöjning i SRHR hos personalen på SiS Brättegården består av två steg. Första steget är en grundläggande bred kunskapshöjning och andra steget är en fördjupande kunskapshöjning och metodutveckling.

SiS Brättegården hade redan tillgång det första steget i sin organisation då SiS 2019 i samarbete med RFSU tog fram en webbaserad grundutbildning i SRHR för alla olika personalkategorier inom SiS. Alla medarbetare på SiS Brättegården skulle genomföra denna som en start på den kunskapshöjande processen. Utbildningen genomfördes också av projektgruppen som anser att utbildningen håller god kvalitet. KSH fick även i uppdrag att ge synpunkter på webbutbildningen inför en kommande revidering.

En viktig lärdom från genomförandet av webbutbildningen är att den lämpar sig bättre att genomföras i grupp än enskilt. Detta framkom under den första fördjupande utbildningsdagen då det visade sig både att flera medarbetare inte genomfört den webbutbildningen och de som hade genomfört utbildningen menade att innehållet behöver diskuteras för att kunna förankras. Ledningen beslutade därför att arbetsgruppen ska göra webbutbildningen igen, men då i gruppformat med diskussioner.

Andra steget: Två fördjupande utbildningsdagar om sexuellt våld, trauma och samtalsmetoder

De fördjupande utbildningarna delades upp på två fysiska dagar, en heldag och en halvdag. Framtagande av utbildningarnas fokus och innehåll skedde i dialog med SMC Pilen och SiS Brättegården. SiS Brättegården önskade fördjupande kunskap kring bemötande av unga med erfarenhet av sexuellt våld och PTSD., samt sex som självskada. SMC Pilen som har lång erfarenhet av att möta unga med erfarenhet av sexuell utsatthet höll i föreläsningar på temat, teori varvat med praktiska metoder. De önskade också att lära sig mer om sex som självskada och om metoder i att arbeta med unga med intellektuell funktionsnedsättning (IF). RFSU:s material SUFA (sexualundervisning för alla) rekommenderades i detta fall då det är ett pedagogiskt samtals- och undervisningsmaterial för alla oavsett funktionsnedsättning eller funktionsvariation.

Första utbildningstillfället ägde rum i februari och totalt deltog 13 medarbetare från SiS Brättegården och 2 medarbetare från UM Vänersborg. Första dagen inleddes av KSH med beskrivning av SRHR, IF och samtycke. SMC föreläste sedan om riskfaktorer och gav en teoretisk bakgrund till sexuellt våld och trauma. Andra halvan av dagen fokuserades på praktiska samtalsmetoder med unga. Till nästa utbildningstillfälle fick deltagarna i hemuppgift att öva på att samtala med unga med hjälp av de metoder som presenterats.

På andra utbildningstillfället berättade alla deltagare om hur det var att genomföra den praktiska hemuppgiften i helgrupp. Deltagarna diskuterade utmaningar och gav positiva exempel på när de hade nått fram till ungdomarna.

Utvärderingarna från utbildningstillfällena visade att deltagarna uppskattade diskussion och dialog med mycket fokus på konkreta metoder. De uppskattade att få diskutera hur man startar samtal om sexualitet, och särskilt frågor som rör sexuellt trauma och våld.

I den avslutade utvärderingsrundan framkom att deltagarna särskilt tar med sig förståelsen av att många av ungdomarna kanske aldrig haft samtyckande sex och därmed ännu inte haft sin sexdebut eftersom sex ska vara frivilligt.

Ett annat viktigt budskap de tar med sig är att låta ungdomarna vila från att behöva svara på massor av frågor. Ungdomarna på SiS har ofta blivit utredda många gånger om, både inom socialtjänst och psykiatri. Istället fick medarbetarna öva på att inta en omhändertagande och *berättande* hållning. Det innebär till exempel att berätta för ungdomen att erfarenheter

av sexuellt våld som är vanligt och ge beskrivningar som normaliserar att samtala av sexuell utsatthet och sexuellt trauma. Att ge information på det här viset är en form av psykoedukation som kan stärka ungdomars förståelse av vad de varit med om och förhoppningsvis minska känslor av skam och skuld.

Lärdomar

Resultaten från utvärderingsenkäten efter den första fördjupande utbildningsdagen visade att deltagarna uppskattade eftermiddagens genomgång och workshop kring olika samtalsmetoder. Förmiddagens föreläsningar om sexuellt våld och traumareaktioner upplevde några deltagare hade kunnat kortas ner. Flera beskrev att de redan hade den kunskapen och att de snarare behöver fler konkreta metoder att arbeta utifrån.

I utvärderade samtal med rektor och ungdomshemmets verksamhetsutvecklare framkom att det finns en frustration kring brist på metoder samtidigt som medarbetare har många metoder. En reflektion kring frustrationen som personalen kan handla om att de sällan får vara med om att deras insatser, metoder och arbetssätt leder till en positiv förändring hos ungdomarna. Åtminstone inte under placeringstiden. Läkning och ökad hälsa efter sexuella trauman tar ofta lång tid. Detta kan leda till att man frågar sig om metoderna man använder är hjälpsamma, adekvata eller tillräckliga. Därav den uppkomna frustrationen och behovet av fler metoder. Förutom att metoderna har stöd i forskning, är en viktig del i ett kunskapshöjande förändringsarbete att förmedla att personal inom SiS ofta inte får bevittna de positiva förändringarna hos ungdomarna under placeringstiden. Det betyder inte att det viktiga arbete de utför inte bidrar till en positiv långsiktig förändring.

Att sällan få se positiv förändring kan inte bara leda till att tron på metoderna sjunker utan också användandet. En sådan negativ spiral kan alltså leda till att medarbetarna, trots att de har tillgång till en verktygslåda med en uppsjö av metoder, inte använder dessa. Detta förstärktes också av att det fanns också en oro att säga fel eller verka oförstående eller kränkande när man egentligen försöker stötta en ungdom. Denna oro resulterade att man ibland lät bli att ta upp känsliga frågor eller att prata om sexualitet, sexuell utsatthet eller trauma. För att motverka oro behövs både kunskap och uppmuntran från ansvariga och andra ledare. Medarbetarna fick med sig en hemuppgift till andra utbildningsdagen där de skulle använda en ny metod och öva på att samtala med en ungdom kring SRHR. När de presenterade hemuppgifterna var det flera deltagare som berättade om situationer där hade lyckats få till samtal om känsliga

frågor. SMC Pilen och de från projektgruppen som närvarade på utbildningsdagarna upplevde att medarbetarnas engagemang ökade allt eftersom och att deras självkänsla stärktes av att lyckas genomföra samtal om SRHR med ungdomarna.

Utvärderingsenkäterna från utbildningsdag två visade att samtliga deltagare kände sig motiverade samt planerade att använda de nya metoderna som presenterats under utbildningsdagarna. Deltagarna beskrev till exempel att det var hjälpsamt att få råd kring vilka ord man kan använda när man startar samtal om känsliga frågor som sexuell utsatthet.

Brättegården har konkretiserat arbetet genom att varje avdelningar har en representant som stöttat upp arbetet med samtal om SRHR med hjälp av bildstödet från SMC Pilen. De har skrivit texter till varje bildstöd som extra stöd. En utmaning har varit att ha en berättande och eduaktiv roll och inte bara ställa frågor. En annan viktig lärdom från utbildningsdagarna är att det viktigt att utbildarna ingjuter hopp och tillit kring att arbetet gör skillnad, bekräfta personalens erfarenheter och kompetens samt skapa rutiner och en samsyn i arbetssätt. Inför framtida utbildningsdagar med andra ungdomshem är det klokt att föra in motivations- och engagemangshöjande delar där det förmedlas att arbetet som genomförs faktiskt gör skillnad.

Delmål 5

Förvärvad kunskap ska vara integrerad i verksamhetens arbetsrutiner och ingå i det systematiska kvalitetsarbetet på SiS ungdomshem Brättegården

Aktivitet	Ansvar genomförande	Tidsplan	Indikator/ utvärdering
5.1 Upprätta och besluta om plan för att sprida och bibehålla kompetensnivå hos all personal på SiS ungdomshem Brättegården	SiS ungdomshem Brättegården	Pågår fram till vintern 2024	Upprättad plan

Genomförande

Samverkan med SiS ungdomshem Brättegården inleddes efter sommaren 2023 med ett första orienteringsmöte utifrån deras tankar om vad ett samverkansprojekt mellan dem och KSH skulle kunna innehålla.

Kontaktpersoner för Brättegården var rektor Magnus Carlsson och utredare Sara Algebäck. Efter ett uppstartsmöte med SiS ungdomshem Brättegården fick kontaktpersonerna formulera verksamhetens behov av insatser kopplat till SRHR. De önskade utbildning i SRHR som riktades till specifika professioner så som behandlingssekreterare, sjuksköterskor och behandlingspersonal. Önskemål på utbildningsteman var; traumamedveten omsorg, risktagande sexuellt beteende och att kunna samtala med ungdomar om SRHR i vardagen. Särskild sårbara grupper som ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning lyftes också då de har en särskilt förstärkt avdelning för denna grupp. De önskade även att tätare samarbete med ungdomsmottagningen i form av nätverkande och skolbesök.

”Sammanfattningsvis önskar vi kunna bedriva behandling och interventioner oavsett om det handlar om utagerande, droger eller som detta fall sexuellt riskbeteende och eller prostitution. För det behövs det ökad kunskap för alla inblandade professioner. Men också kompetens att möta och föra samtal på området även om det inte är del av behandlingen utan bara vardagliga frågor och funderingar som ungdomar har. Till det utveckla den SRHR vi redan bedriver med kontinuerliga planerade insatser från UM.”

Brättegårdens skola undervisar sedan tidigare inom temat SRHR. Man har två ansvariga lärare som arbetar enligt ett lokalt framtaget koncept som erbjuds samtliga placerade ungdomar.

Ett mål med pilotprojektet var för Brättegårdens sida att upprätta en plan för hur man avser att arbeta vidare med SRHR långsiktigt. I slutet av projekttiden tog ledningen fram en SRHR-plan ”Så här jobbar Brättegården med SRHR”, som tydliggör detta.

Planen innehåller:

- Brättegårdens målgrupp
- Vision:
  - Att alla ungdomar på SiS ungdomshem Brättegården lämnar med en sund och positiv syn på sex och samlevnad. Att de fått kunskap om god sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter samt att de påbörjat en bearbetning av eventuella negativa erfarenheter.*
- Mål för områdena;
  - Hälso- och sjukvård

- Skola
- Avdelningar
- Dokumentation
- Samverkan
- Kontaktinformation
- Uppföljning och utveckling
- Intern utbildning – SiS webbutbildning

Samverkansmodell

Samverkansmodellen stöttar SiS verksamhet att fullfölja regeringsuppdraget rörande SRHR. Den är ett resultat av alla erfarenheter, utvärderingar och lärdomar vi fått från att genomföra pilotprojektet på ungdomshemmet Brättegården. Härnäst beskrivs samverkansmodellens fyra områden.

1. Verksamhetsutveckling och övergripande mål- och kvalitetsuppföljning

Den första frågan som behöver ställas är: Vilka ansvarar för att hålla i samverkansprocessen mellan VGR och SiS?

I VGR har Kunskapscentrum för sexuell hälsa och UM verksamhetsledning i VGR samt SiS Ungdomsvårdavdelning initierat, samordnat och stöttat samverkan mellan berörda verksamheter.

Vidare bör ledningen, förslagsvis kvalitetschef och rektor, på respektive SiS ungdomshem ansvarar för samordning och dokumentation av verksamhetens utvecklingsarbete. Ledningen ansvarar också för att ta fram en handlingsplan som samlar alla aktiviteter. samt innehåller en plan för uppföljning.

2. Samverkan kring vård för individer

Samverka med den lokala ungdomsmottagningen (UM) och/eller mottagning för unga män (MUM)

Ungdomar placerade på SiS är en särskilt sårbar och utsatt målgrupp och därför en prioriterad grupp för Ungdomsmottagningen. Genom samverkan och ökad kännedom om varandras verksamheter kan verksamheterna tillgodose ungdomars behov av SRHR-relaterad vård och behandling.

Rekommendationen från projektet är att upprätta en samverkansrutin mellan SiS ungdomshem och UM/MUM (*Samverkan med MUM är aktuellt vid målgruppen unga män från 18 års ålder*) kring enskilda ungdomars vårdbehov.

Rutinen kan inkludera följande:

- Utsedda kontaktpersoner på respektive verksamhet
- En struktur för återkommande möten mellan SiS och UM/MUM.
- Hur ska kontakt initieras när ungdomar behöver söka vård på UM/MUM?

Samverkan med specialistmottagning med fokus på SRHR som ligger utanför UM/MUM:s uppdrag

SiS ungdomshem utreder vilket behov personalen har av konsultation och handledning kring sexuellt trauma, våld och riskutsatthet, samt personer som riskerar att utsätta andra.

Identifiera möjliga samverkanspartner med kompetens att möta det särskilda vårdbehovet ungdomar på SiS har.

Upprätta samverkan med relevanta specialistmottagningar utifrån ungdomars behov.

Specialistmottagningar med regionalt uppdrag:

Sexualmedicinskt centrum Pilen (SMC Pilen)

Mottagning för sexuella övergrepp (MSÖ) (startar våren 2025)

Specialistmottagningar med avgränsade uppdrag:

Utväg Skaraborg

3. Främjande och förebyggande gruppinsatser i skolan

Ungdomsmottagningen har i sitt uppdrag möta skolklasser och detta uppdrag ska även inkludera skolungdomar på SiS ungdomshem.

Skolbesöken genomförs genom att ungdomsmottagningen besöker skolan på SiS ungdomshem. För att klassbesöken ska bli meningsfulla krävs att SiS ungdomshem har en etablerad undervisning i Sexualitet, samtycke och relationer där ungdomsmottagningens besök blir en integrerad del.

Utformandet av klassbesökens upplägg och innehåll sker i dialog mellan pedagogerna på SiS och ungdomsmottagningen. Det är viktigt att förbereda ungdomar inför klassbesöken samt ha en plan för att hantera eventuella frågor och behov som kan uppstå under besöken. Fundera även på vilka professionella som ska vara med under klassbesöken.

Det rekommenderas att klassbesöken sker 2–4 gånger per läsår för att så många ungdomar som möjligt ska kunna ta del av besöken.

SiS och den lokala ungdomsmottagningen ska komma överens om tidsplan, ansvarsfördelning, innehåll och uppföljning. Det är viktigt att ha god framförhållning.

4. Kompetensutveckling

Webbutbildning SRHR

Samtlig personal på SiS ungdomshem ska genomföra SiS egen grundläggande webbutbildning om SRHR. För att tillgodogöra sig kunskapen av utbildningen på tillfredsställande sätt rekommenderas att webbutbildningen genomförs i grupp. Då har personalen möjlighet att reflektera och diskutera. Gruppformatet främjar även en samsyn och en gemensam utgångspunkt i frågorna.

Utbildningsinsatser inom SRHR

Inventera behov av kompetensutveckling och ta reda på vilka områden inom SRHR som personalen behöver ökad kunskap om. Identifiera relevanta utbildare som kan möta verksamhetens kompetensbehov. Nedan listas verksamheter i Västra Götaland som utbildar inom SRHR:

Ung utsatt – Fokus på sexuell utsatthet och på personer som utsätter eller riskerar att utsätta andra för sexuellt våld.

SMC Pilen – Erbjuder utbildning om sexuellt våld, trauma och metoder att föra samtal om sexuell utsatthet och sexuellt trauma

Mottagning sexuella övergrepp (MSÖ) – Kompetens om sexuellt våld, trauma och riskutsatthet.

Kunskapscentrum för sexuell hälsa (KSH) – Bred kunskap inom många SRHR-områden så som (hbtqi, normer, maskulinitet, andrologi, STI-provtagning, sexologi, migration och SRHR, SEXIT, sex på arbetstid)

Utväg Skaraborg – utbildar i våldsutsatthet och våldsanvändande

Vägledande frågor vid inventering av kompetensbehov:

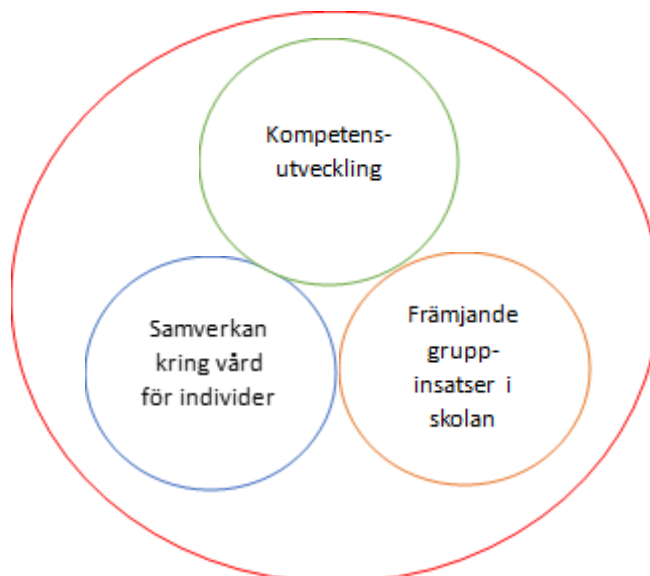
- Vilka behov gällande SRHR har ungdomarna på ungdomshemmet?
- Vad behöver personalen för att kunna möta ungdomarnas olika behov?

SEXIT

Metoden SEXIT ger ett underlag för samtal och är ett verktyg med syftet att identifiera ungdomar i sexuell riskutsatthet och erfarenheter av våld, för att få tillgång till rätt stöd och behandling. Utbildning i SEXIT omfattar en heldag. Efter utbildning ska alla ungdomar erbjudas SEXIT-samtal i till exempel anslutning till inskrivning på ungdomshemmet. Samtalet genomförs av sjuksköterska eller annan personal och information som framkommer i samtalet journalförs enligt rutin i patientjournalen.

Översiktsbild

Verksamhetsutveckling och övergripande mål- och kvalitetsuppföljning

Fortsättningen

Resultatet av pilotprojektet har återrapporterats till förvaltningsledningen för Regionhälsan samt för ungdomsmottagningarnas regionområdesledningsgrupp. Efter avslutat pilotprojekt har kontakt med resterande SiS ungdomshem i Västra Götaland tagits i syfte att under 2025 genomföra insatser enligt samverkansmodellen. Projektgruppen träffade under hösten 2024 ansvariga för skola och hälso- och sjukvård på samtliga SiS ungdomshem för uppstart av samarbete enligt samverkansmodellen med inventering av kompetensbehov utifrån deras olika målgrupper.

Referenser

Folkhälsomyndigheten (2018) *Sexualitet och hälsa bland unga och unga vuxna inom statlig institutionsvård En studie om kunskap, attityder och beteende bland unga och unga vuxna 16–29 år.*

Schindele, A. C. ; Lindroth, M. (2021). *Sexual and reproductive health and rights (SRHR) among young people in secure state care and their non-incarcerated peers : a qualitative, descriptive and comparative study.*

Folkhälsomyndigheten (2023)

Nationell handlingsplan för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige – Genomförandet av den nationella SRHR-strategin 2023–2033

[SEXIT – samtal om sexuell hälsa och erfarenhet av våld - Vårdgivarwebben Västra Götalandsregionen](#)

[För barn och unga i samhällsvård - Regeringen.se](#)